

Ömer Nasuhi Bilmen Hazretlerinin Makalelerini Neşir Projesi

Ömer Nasuhi Bilmen hazretleri Osmanlı Devleti'nde doğmuş, kendisini yetiştirmiş ve Cumhuriyet devri ilk dönem ulemamızın önemli şahsiyetlerinden birisi olmuştur. Kendisi hem talebelik ettiği vakitlerde hem de muallim olduğu vakitlerde çeşitli makaleler te'lif etmiştir. Bu makaleler çeşitli dergilerde Osmanlıca veya Türkçe olarak neşredilmiştir. Lakin günümüzde temiz bir şekilde yapılan bir baskısı ne yazık ki bulunmamaktadır. Biz de naçizane kendimizi hazretin fahrî talebesi olarak gördüğümüzden makalelerini yayına hazırlamaya karar verdik. Makaleleri hem latinize hem de latin harflerinden temize çekme yoluyla hazırlayıp yayınlamaya çalışıyoruz. Allah Ömer Nasuhi hazretlerine rahmet, bizleri de onun şefaatine nail eylesin. Tevfik yalnızca Allah'ın izniyledir. Şimdi yayınlayacağımız makale latin harfleri ile yayınlamış makalelerdendir. Makale, hazretin İstanbul Müftülüğü zamanında yazdığı bir makaledir ve Örnek İnsanlar kısmında yayınlanmıştır. Orijinalini de incelemek isteyenler için metni yazının sonuna ekledik. Niyazımız o ola ki istifâdeli olsun.

Ömer Nasuhi Bilmen Hazretlerinin Fahrî Talebeleri, 18 Ekim 2021

İmamı Âzâmın Müctehitler Arasındaki Mevkii¹

İmam Ebu Hanife Hazretleri, bütün ehli sünnet tarafından tebcil edilen dört büyük müctehidin birincisidir. Gerek kıdem itibariyle gerek mezhebindeki vüs'at ve azamet itibariyle ve gerek kendi fitratındaki ulviyet ve celâdet cihetiyle bu birinciliği bihakkın ihraz etmiş, “İmâmı Âzam” denilince yalnız kendisi hatırlara gelmekte bulunmuştur.

Vâkıa İslâmiyetin ilk feyyaz asırlarında tâbiîni kiram vesaire arasından bir çok büyük müctehitler zuhûr etmişti. Fakat bu zatların usûli içtihadıyesi ve içtihat ettikleri mesâil, lâyıkiyle zabtedilmemiş, kendilerine tâbi olanlar da az bir zaman içinde münkariz olduklarından onların mezhepleri devâm edememiş, yalnız kendilerinin mübarek isimleri (Tabakâtülmüctehidîn) i tezyin etmekte bulunmuştur. İctihad etmiş oldukları bâzı mes'eleler de bu dört müctehidîn tâbileri tarafından yazılan kitaplarda münderiç bulunmaktadır.

İmâmı Âzam, içtihad sâhasında emsalsiz bir tarîk vücuda getirmiş, içtihadını pek mükemmel, muhalled esaslar üzerine kurmuş, daha hayatda iken kendi içtihadına tâbi yüzlerce yüksek âlimlerin yetiştiğini görmüştür. Vefatından sonra da onun içtihadına tâbi her asırda binlerce fukaha yetişmiştir.

Hanefî mezhebinin ne derecelerde her tarafa intişâr etmiş olduğunu anlamak ve islâm âleminde vaktiyle husûle gelip bugün târihe karışmış olan ilm-ü irfân ve hukuk tecellisini de hazin hazin düşünmek için (Kevâkibi Muzia) dan naklen şunu kaydedelim: “Vaktiyle Semerkande tâbî Hâkirdir kasabasında bir mezarlık var idi ki buna “Türbei Muhammedîn” denirdi. Burada her birinin ismi Muhammed olmak üzere Hanefî fukahâsından telîfat sâhibi dört yüz âlim medfun bulunuyordu. Bunların hepsi de mezhebi Hanefî üzere fetva vermiş, kitap telif etmiş, tedris ile meşgul olarak nice tilmizler yetiştirmişlerdi.”

¹ İslâmın Nuru Dergisi, 1. Cilt 1. Sayı, 20 Nisan 1951, <https://katalog.idp.org.tr/yazilar/28673/imami-azamin-muctehitler-arasindaki-mevkii>

İmâmı Azam'ı, gerek bir çok faziletli muâsırları ve gerek kendisinden sonra Dünyâyâ gelmiş olan bir kısım âlimler, müçtehidler, birer lisânı tâzim ile senâ etmiş, onun zühd ve tekvâsını, ahlâkıdaki metânet ve nezâheti, içtihadındaki ulviyeti, mezhebindeki sühûlet ve mükemmeliyeti îtirâfa mecbur olmuşlardır.

Pek büyük, muhterem bir âlim olan İbnül-mübârek diyor ki: “Ebû Hanîfe, nâsın en büyüğüdür, en fakîhidir, ondan fakîh kimse görmedim, bütün fezâil husûsunda Allâhüteâlâ'nın âyetlerinden bir âyet idi.”

Pek büyük muhaddislerden olup Bağdatda hadis tedris ederken başında yetmiş bin kişi toplanıp istifâde eden ve (206) târihinde vefât etmiş bulunan Yezid İbni Hârûn da “Hanefî kitaplarına bakmak câiz midir?” tarzındaki bir suâle cevaben şöyle demiştir: “Gidiniz, o kitapların mütalâasından müstefit olunuz. Bu hususun kerâhatine kail olan fakih görmedim. Hattâ işitdim ki, Süfyânı Sevrî bile bir hiyle ile Ebû Hanîfe'den Kitâbürrihni alarak bir nüshasını yazmış.”

Yine İbni Hârûn'a sorulmuş, “Sizin yanınızda imam Mâlikin reyi mi daha makbuldür? Yoksa Ebû Hanîfenin reyi mi?” Cevaben demiş ki: “İmam Mâlik'in hadîslerini zabteyleyiniz, çünkü hadîslerin râvîlerini temiz ve intikad eder. Fıkıh ilmi ise Ebu Hanîfe ile eshâbına mahsûs bir sînâati celîledir. Onlar, sanki bunun için yaratılmışlardır.”

“İmâmı Âzam nasıl bir zattır?” diye İmâmı Mâlike sormuşlar, o da şöyle cevâb vermiştir: “Ben onu öyle gördüm ki, şu direk altındır diye iddia etse, bu iddiasını isbat için hüccet ikâmesine kâdir olurdu.”

Şafîî fukahâsından, muhaddis İbni Hacer'in (El'hayrâtülhısan fî fazâilin'numan) adındaki eserinde şöyle yazılıdır: “Abdullah İbni Mübârek demiştir ki: "Ben bir gün İmam Mâlik'in yanında idim, imam Ebu Hanîfe teşrif ettiler, İmam Mâlik, onu meclisin sadrına oturttu, hakkında pek ihtiramda bulundu, gittikten sonra da bize hitâben dedi ki: Bu zat, "Ebu Hanîfe”

denilen “Numan ibni Sâbit” dir ki “şu direk altındır” dese filvâkî dediği gibi çıkar, İlmi fıkhnın dakik mes’elelerini çıkarmak, kendisine gâyet kolay bulunmuştur. Herkesin hayretde kaldığı mes’eleler hakkında külfetsizce doğru hükme muvaffak olur.

Yüksek âlim, Zâhidül’kevserinin (Akvemül-mesâlik) adlı eserinde yazılı olduğu üzere “Derâverdi” demiştir ki: “Ben İmam Mâlik’ten işittim, diyordu ki: Benim yanımda Ebu Hanîfenin fıkhdan altmış bin mes’ele vardır.”

Filhakika İmam Mâlik Hazretleri, Hanefî fikhına pek mükemmel muttali olmuş, belki de ondan bir çok mülhem bulunmuştur. Nitekim İsmâil İbni İshak demiştir ki: “İmam Mâlik çok kere mes’elelerde Ebu Hanîfenin kavline itibar ederdi.”

Yine Derâverdî demiştir ki: “Ben İmam Mâlik ile İmam Ebu Hanifeyi yatsı namâzından sonra Rasûlullâh sallallahu aleyhi vesellemin Mescidi Saâdetinde müzâkere ve müdârese hâlinde gördüm, her biri diğerinin kabul ve kendisi ile amel etmekte olduğu bir kavle vâkıf olunca taassup göstermeksizin, tahtie etmeksizin dilini tutuyordu, sabah nâmâzını kılıncaya kadar bu hal üzere devam ettiler.”

İmam Şafîî Hazretleri de demiştir ki: “Bütün nâs, fıkıh husûsunda Ebu Hanîfe’nin ıyâlidir, - yâni: onun sayesinde barınmaktadır.- Ben ilmi fıkha ondan daha ziyâde vâkıf bir zat bilmiyorum.”

İmam Ahmed İbni Hanbel Hazretleri de, İmâmı Âzam Hazretlerini pek çok anar, rahmetle yâd ederdi, uğradığı mihnet günlerinde ağlar, o büyük imâmın kadılığı kabul etmediğinden dolayı hapsedilmiş, döğölmüş olduğunu düşünerek müteselli olmağa çalışırdı.

İstanbul Müftisi: Ömer Nasuhî Bilmen

ÖRNEK İNSANLAR

İmamı Âzâmın Müctehitler Arasındaki Mevkii

(İsmâîlî MERTİN - CÖMÜR NANCİ HİLMEN)

İmam Ebu Hanîfe hazretleri, bütün ehli sünnet tarafından tebci edilmiş dört büyük müctehidin birincisidir. Gerek İmam İbâzîyle, gerek meşhebindeki vâ'at ve azamet itibarıyla ve gerek kendi fıratındaki ulviyet ve celâdet cihetiyle bu birinciliği tahakkuk ibrat etmiş. «İmamı Âzam» denilince yalnız kendisi hatırlara gelmekte bulunmuştur.

Vâkıa İslâmîyetin ilk feyyaz asırlarında tâbî-i karam vâkıre arasından bir çok büyük müctehitler ruhûr etmişler. Fakat bu zatların usûl-i icthâdiyyesi ve icthâat ettikleri meseâl, lâkıyle zabtehilâmetmiş, kendilerine tâbî olanlar da az bir zaman içinde müctehit olduklarından onların mezbûhleri devâm edememiş, yalnız kendilerinin mübârek isimleri (Tabakâtül-müctehidin) i teyîn etmekte bulunmuştur. İctihâd etmiş oldukları bâzı mese'leler de bu dört müctehidin tâbîleri tarafından yazılan kitaplar da münderiç bulunmaktadırlar.

İmam Âzam, icthâd sâhasında emsalî bir varlık vâcûda getirmiş. İctihâdını pek mühimmes, muhalled esaslar üzerine kurmuş, daha hayatta iken kendi icthâdına tâbî yüzlerce yüksek âlimlerin yettiğini görmüştür. Vefâtından sonra da onun icthâdına tâbî her asırda binlerce fakihâ yetmiştir.

Hanefî meşhebinin ne dermeklerde her tarafı intişâr etmiş olduğunu anlamak ve İslâm âleminde vakıtle husûle gelip bugün târihe katılmış olan ilim-ü irfân ve hukuk tecellisini de hazin hazin düşünmek için (Kevâsibü Muna) dan naklen şunu kaydedelim: «Vakıtle Semerkande tâbî Hâkirdir kasabasında bir mezarlık var idi ki buna «Türbe-i Muhammedî» denirdi. Burada her birinin ismi Muhammed olmak üzere Hanefî fakihâsından telifat sâhîni dört yüz âlim mefûn bulunuyordu. Bunların hepsi de meşhebi Hanefî üzere fetvâ vermiş, kitap telif etmiş, tedris ile meşgul olarak nice kitâmlar yetiştirmişlerdi.»

İmam Âzamı, gerek bir çok faziletli müctehitleri ve gerek kendisinden sonra Dünyâya gelmiş olan bir kaam âlimler, müctehidler, birer âlim iktisâm ile senâ etmiş, onun zâhd ve tekvânı, ahlâkındaki metânet ve nezâhetti, icthâdındaki ulviyeti, meşhebindeki sâhîlet ve müctemeliyeti iştirâfa mecbur olmuşlardır.

Pek büyük, muhterem bir âlim olan İsmâîl-mübârek diyor ki: «Ebu Hanîfe, âkâs en büyüğüdür, en fakihdûr, ondân fakih kimsesi görmedim, bütün fevâil husûsunda Allâhiteâlâm âyetleriñce bir âyet ilâ.»

Pek büyük muhaddislerden olup Bağdatda

Ordu topluyor, hazırlıklar yapıyor; kardeğini üzerine yürümek zorunda kalınıp bulunuyordu. Yanında, meşhur (Bağdat) daki (Nizâmîye Medreseleri) nin kurucusu doğerli veziri (Nizâmül-mülk) vardı. (Kâife) de vezirle birlikte dördüncü Halife Hazreti (Ali) nin habrini ziyâret etdiler, ellerini kaldırarak Allâh'a niyâz etdiler.

Türkesin çıkınca büyük Pâdîşâh, Veziri (Nizâmül-mülk) e nazîl dââ etmiş olduğunu eordu. Nizâmül-mülk, cevâbında :

— Pâdîşâhın muvaffak olmasına Tanrıdan yardım diledim deyince, Melikşâh hemen Vezirinin sözünü kestir :

Hayır, dedi: «Ben böyle dââ etmedim. Kardeşim ile ben hangimiz bu mülk ve mîllet için daha hayırlı ve faydalı olacak isek, onun kuzanmasına Ulu Tâcrımın yardımına istediğim.»

Demiş, bu suretle târihte mîlâline nâdir rastlanan ruh büyüklüğünü göstermiştir.

hadis tedris ederken başında yetmiş bin kişi toplanıp istifade eden ve (206) târîhinde vefât etmiş bulunan Yezîd İbnî Hârun da «Hanefî kitaplarına bakmak çok mübâre?» tarzındaki bir sükle cevâben şöyle demiştir: «Gökün, o kitapların müstâfâsından müstefit olun. Bu husûsuna kerubânine kail olan bir fakih görmülm. Hatîâ idildim ki, Süfyân Sevrî bile bir hiyle ile Ebû Hanîfeden Kitâbüzzihni alarak bir nüshasını yazmış.»

Yine İbnî Hârun'a sorulmuş, «Sizin yanında İmam Mâlik'in rey'i mi daha mahbûddir, yoksa Ebu Hanîfe'nin rey'i mi?» Cevâben demiş ki: «İmam Mâlik'in hadislerini zabteyleyiniz, çünkü hadislerin râvîlerini temiz ve itikad eder. Fıkâh ilmi ise Ebu Hanîfe ile enhoşuna meşhûs bir sanâtiyledir. Onlar, sanki bunun için yaratılmışlardır.»

«İmam Azam nasıl bir zatdır?» diye İmam Mâlik'e sormuşlar. O da şöyle cevâb vermiştir: «Ben onu öyle gördüm ki, şu direk altından diye bildi elbe, bu iddiasını isbat için hüccet iknâsına kâdîr olurdu.»

Şâfiî fukahâsından, mühaddîs İbnî Hacer in (Eshayrîülhusan fî fâsâlin'human) adındaki eserinde şöyle yazıyor: «Abdullah İbnî Mübârek demiştir ki: «Ben bir gün İmam Mâlik'in yanında idim, İmam Ebu Hanîfe teyîf ettiler, İmam Mâlik onu Meclîsin sadrına oturttu, hakkında pek iltirâmda bulundu, gittikten sonra da bize hitâben dedi ki: Bu zat, «Ebu Hanîfe» denilen «Numan İbnî Sâbit» dir ki «şu direk altından» dese filvâki dediği gibi çıkar. İbnî fıkıhın dakik mes'elelerini çıkarmak, kendisine gayet kolay bulunmuştur.

Hekekin hayretde kaldığı mes'eleler hakkında külfetsizce doğru hükme muvaffak olur.

Yüksek âlim, Zâhidül'keverînin (Ahvânî-meslik) adlı eserinde yanlış olduğu üzere «Derâverdi» demiştir ki: «Ben İmam Mâlikten ıstıfâ, diyordu ki: Benim yanında Ebu Hanîfe'nin fâhundan altmış bin mes'ele vardır.»

Fîlhakika İmam Mâlik hazretleri, İbnî fıkıhına pek mühimmet mütallî olmuştur, belki de ondan bir çok mülhem bulunmuştur. Nâkîm lemâli İbnî İshâk demiştir ki: «İmam Mâlik çok kere mes'elelerde Ebu Hanîfe'nin kavline tîhar ederdi.»

Yine Derâverdi demiştir ki: «Ben İmam Mâlik ile İmam Ebu Hanîfeyi aynı namâzından sonra Rasûlullah sallâllâhu aleyhi vesellem'in Mes-cidi Sââdetinde müzakere ve müdâraze hâlinde gördüm, her biri diğlerinin kabul ve kendisi ile amel etmekte olduğu bir kavle vâkıf olunca tesassup göstermekleizin, tahtile etmekleizin dilâli tutuyordu, şahâş namâzını kılınca kadar bu hal üzere devâm ettiler.»

İmam Şâfiî hazretleri de demiştir ki: «Bütün nâs, fıkâh husûsunda Ebu Hanîfe'nin yâkıldır, -yâni: onun âkayesinde barınmaktadır. - Ben İbnî fıkıh ondan daha ziyade vâkıf bir zat bilmiyorum.»

İmam Ahmed İbnî Hanbel hazretleri de, İmam Azam hazretlerini pek çok anar, rahmetle yâd ederdi, uğradığı mihnet günlerinde ağlar, o büyük imâmın kadınlığı kabul etmediğinden dolayı hapsedilmiş, döğölmüş olduğunu düşünerek mütevellî olmağa çalışırdı.

SAADET

İSLÂMİYET = TEMİZLİK = SAADET

Temizlik üç novidir :

Kalp temizliği - Tevhîde İmanla,

Fikir temizliği - Fikîdîlî ilimle,

Vücûdî temâliği - Tâhîr ve mutâhîr su ile olur.

Bunları usûlû dâiresinde yapmağa muvaffak olanlar uhhat ve selâmette olurlar. BU OLUŞ İSLÂMİYETTİR VE SAADETİN KENDİSİDİR.

İSLÂMİYET

"İnsan bu âleme KESBİ KEMÂL ve SEYRİ CEMÂL için gelmiştir...

Makîdîsî Arâbî

"Dehre gelmekden ne dervâdır, ne kervâde garaz, Hâşîn rûyî yâri her yûden temâşâdır garaz..."

Ferîdî

Hakkın anbe'an nûrânî tecellîyâtına mazhar olduğumuzu, sayısız n'maflarına müstâfak bulunduğumuzu ve bilcümle serâfâtı bîlâm için cîvlepeğîliğini izmek, varlıkdaki bedâyî temâşâdır. Bu temâşâ irfânına ermek esas gayedir. BUNA İSLÂMİYETLE ERİLİR.